

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

УДК 347.78

Макарова О. В.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

Негієвич Є. А.
студентка 12 МП групи факультету політології та права
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

СВОБОДА ПАНОРАМИ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена висвітленню свободи панорами в авторському праві та особливостям запровадження й регулювання даного інституту в законодавстві України.

Ключові слова: свобода панорами, авторське право.

Свобода панорами є цікавим та важливим інститутом авторського права, закріпленим в законодавстві більшості європейських держав, тож визначення місця свободи панорами та можливих шляхів її законодавчого закріплення в Україні є досить актуальним.

Наразі інституту свободи панорами в Україні приділяється недостатньо уваги. Ґрунтовно займалися дослідженням даного питання Г. Андрощук, О. Андрусенко, К. Братківський, О. Улітіна та інші.

Метою наукової статті є висвітлення місця свободи панорами в авторському праві та можливих шляхів запровадження даного інституту в законодавстві України.

В епоху інформаційного суспільства кожен, хто подорожує, фотографується на фоні місцевих пам'яток архітектури та ділиться зробленими знімками в соціальних мережах зі своїми друзями. Проте не кожен замислюється над тим, що такими діями може порушити авторське право творців цих пам'яток.

На сьогодні існує низка законодавчих обмежень щодо права на фотографування та публікацію зображень історичних архітектурних споруд, пам'ятників тощо. Розглянемо приклад зі всесвітньо відомою французькою Ейфелевою вежею. Ця архітектурна пам'ятка побудована у 1889 році, а, отже, за законом строк дії авторського права на неї давно закінчився і вона, відповідно, є суспільним надбанням. Проте не все так просто. Оригінальне художнє підсвічування вежі в поєднанні з самою спорудою вважається новим архітектурним твором, тому ілюміноване зображення нічної Ейфелевої вежі захищається авторським правом і потребує дозволу правовласника на публікацію на шпальтах газет чи просторі інтернету.

Подібні обмеження та труднощі при використанні та відтворенні об'єктів авторського права притаманні не тільки Франції, а й іншим країнам, в яких

законодавчо не врегульовано або ж зовсім не передбачено свободу панорами.

Свобода панорами – це можливість фотографувати, знімати на відео, замальовувати та іншим способом фіксувати зовнішній вигляд тих захищених авторськими правами об'єктів, які знаходяться у відкритих для вільного відвідування місцях або видимі з таких місць (будівель, пам'ятників, мостів, інтер'єрів станцій метро і т. ін.) [1]. Це положення в законах про авторське право, що дозволяє фото- та відеозйомки будівель та скульптур, які постійно знаходяться в громадському місці, та подальшу їх публікацію. Свобода панорами обмежує право власника авторського права вживати заходів у зв'язку з порушенням авторських прав відносно фотографа чи будь-кого, хто поширює зображення. Тобто, свобода панорами є винятком із загального правила, за яким власник авторського права має виключне право дозволяти репродукцію та розповсюдження твору [2, с. 21].

Це право відоме всьому світові. Вперше термін “свобода панорами” (panoramafreiheit) було закріплено у німецькому законі про авторське право (Urheberrechtsgesetz), у ч. 1 ст. 59 якого зазначено: “Допускається відтворення творів, які розміщені в громадських місцях (на вулицях, дорогах), за допомогою прийомів образотворчого мистецтва, зображення графічним способом, на фотографіях, у кінематографічних роботах, а також поширення та публічний показ таких творів. Для архітектурних творів це положення поширюється тільки на екстер'єр” [3]. Нині свобода панорами закріплена в законодавстві 83 країн світу (зокрема, це такі країни, як Австралія, Австрія, Великобританія, Данія, Єгипет, Ізраїль, Індія, Ірландія, Іспанія, Канада, Китай, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Російська Федерація, Сербія, Сінгапур, Словаччина, Туреччина, Угорщина, Фінляндія, Хорватія, Чехія, Швейцарія, Швеція, Японія).

Проте кожна з цих країн по-різному врегульовує та обмежує це право. До того ж, жодний міжнародний акт щодо регулювання авторського права, у тому числі і Бернська конвенція, не містить положень щодо свободи панорами. Законодавство Європейського Союзу (далі – ЄС) передбачає, що країни-члени можуть на власний розсуд у національних законодавствах передбачати обмеження та виключення з авторського права щодо скульптурних та архітектурних творів, що знаходяться на постійній основі в місцях, відкритих для вільного відвідування [4].

Пропонуємо зосередити увагу на висвітленні даного правового інституту в Україні. Свобода панорами в нашій державі не передбачена. Єдиною нормою в законодавстві, що дозволяє використання захищених творів без згоди автора, але з обов'язковим зазначенням імені автора, є п. 4 ч. 1 ст. 21 Закону України “Про авторське право і суміжні права”. Ця норма дозволяє “відтворення з метою висвітлення поточних подій засобами фотографії або кінематографії, публічне сповіщення або інше публічне повідомлення творів, побачених або почутих під час перебігу таких подій, в обсязі, виправданому інформаційною метою” [5]. Тобто, існує 2 умови застосування даної норми права: зазначення імені автора, а також відтворення з інформаційною метою.

Така норма досить істотно обмежує сферу вільного використання творів: наприклад, сфера художньої фотографії, туристичної літератури, художнього кіно, що зображають сучасну архітектуру чи мистецтво, наразі є повністю поза законом. Комерційне використання фотографій творів архітектури та мистецтва без дозволу

авторів є актуальним при виробництві путівників, книг або фільмів про архітектуру та мистецтво України. Тобто, для кожної пам'ятки архітектури чи мистецтва, відзнятої для путівника або фільму, потрібно отримувати дозвіл автора. Саме з цим виникають труднощі, адже часто відсутність будь-яких контактів архітекторів або їх спадкоємців робить отримання такого дозволу доволі складним, а часом неможливим.

Особливо актуальним це питання постає для архітектури та мистецтва ХХ і ХХІ століть, оскільки значна частина творів цього періоду ще не перейшла в суспільне надбання за часом (70 років від смерті автора). Приклади будівель, на публікацію фото яких, формально потрібен дозвіл автора – весь комплекс післявоєнної забудови центру Києва (перейде до суспільного надбання у 2059 році), будівля Верховної Ради України (перейде до суспільного надбання у 2033 році), майже всі пам'ятники Тарасові Шевченку (оскільки більшість із них встановлена після Другої світової війни), всі пам'ятники, присвячені Незалежності України, загиблим у Голодоморі та Другій світовій війні, та навіть радянська забудова “спальних” районів [1]. Саме через відсутність свободи панорами в Україні з “Вікіпедії” не так давно було вилучено частину фотографій будівлі Верховної Ради України, використання яких неможливе без згоди спадкоємців архітектора Володимира Заболотного.

У зв'язку з цим громадська організація “Вікімедіа Україна” в рамках кампанії “Свобода панорами у вільній країні” підготувала законопроект про свободу панорами, який 29 грудня 2014 року було зареєстровано народним депутатом України Тарасом Юриком. Як зазначає один з головних розробників законопроекту, член даної організації та фаховий юрист Дмитро Говор, “Свобода панорами є нормою в більшості цивілізованих країн. Так, у директиві 2001/29/ЕС Європейського парламенту від 22 травня 2001 року про гармонізацію законодавства про авторське право, зазначається можливість державам-членам ЄС включати пункт про “свободу панорами” до свого законодавства. Законодавство практично всіх країн-членів ЄС передбачає в тому чи іншому вигляді законодавчу норму про “свободу панорами” [4; 7].

Відповідно до законопроекту “Про внесення доповнень до Закону України “Про авторське право та суміжні права” (щодо свободи панорами)” вищезгадану ч. 1 ст. 21 Закону України “Про авторське право та суміжні права” пропонується доповнити пунктом 11 такого змісту: “Відтворення будь-яким способом, крім механічно-контактного копіювання, творів образотворчого, ужиткового мистецтва, архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва, які знаходяться у громадських та публічно доступних місцях (за винятком експозицій виставок і музеїв), а також використання зображень, відеограм таких творів” [8].

Вважаємо за необхідне зосередити увагу на тлумаченні ключових понять запропонованого положення.

До поняття “відтворення” включається виготовлення одного або більше примірників твору в будь-якій матеріальній формі (наприклад, за допомогою фотографії, кінозйомки, малювання). Закон забороняє відтворення шляхом механічно-контактного копіювання, при якому зображення переноситься на копію при безпосередньому контакті з оригіналом і може пошкодити його [1].

До поняття “використання зображень, відеограм творів” включені дії на зразок опублікування (випуску в світ), переробки, адаптації, аранжування, включення складовою частиною до збірників, баз даних, антологій, енциклопедій тощо, продаж,

імпорт його примірників тощо (ст. 441 Цивільного кодексу України) [1].

Поняття “публічно недоступне місце” використовується в законодавстві України, зокрема у Кримінальному процесуальному кодексі України (статті 267, 269, 270) і означає: “місце, до якого неможливо увійти або в якому неможливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб” [1].

Відповідно, під “публічно доступним місцем” у законопроекті розуміється місце (як у приміщеннях, так і поза ними; як у межах населених пунктів, так і поза ними), до якого можливо увійти або в якому можливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб. Іншими словами, це весь публічний, громадський простір [1].

Під “громадським місцем” законодавство України розуміє “частину (частини) будь-якої будівлі, споруди, яка доступна або відкрита для населення вільно, чи за запрошенням, або за плату, постійно, періодично або час від часу, в тому числі під'їзди, а також підземні переходи, стадіони” (ч. 1 ст. 1 Закону України “Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення”) [1].

Проект Закону України “Про внесення доповнень до Закону України “Про авторське право і суміжні права” (щодо свободи панорами)” було розглянуто та схвалено Комітетом Верховної Ради України з питань науки і освіти 3 лютого 2016 року, однак на голосування у Верховній Раді він досі не ставився.

Запропоновані в рамках законопроекту зміни до ст. 21 Закону України “Про авторське право і суміжні права” дозволять на законодавчому рівні закріпити свободу панорами на ті об'єкти, які постійно знаходяться в місцях, відкритих для загального доступу громадян (а саме: твори образотворчого мистецтва (скульптура, картина, малюнок, гравюра, літографія, твір художнього дизайну тощо), ужиткового мистецтва, архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва), тож така законодавча ініціатива “Вікімедіа Україна” безумовно є позитивним моментом на шляху запровадження свободи панорами в Україні. Проте окремі науковці та громадські діячі наголошують на суттєвих недоліках даного законопроекту, які ми пропонуємо розглянути.

Назва ст. 21 Закону України “Про авторське право та суміжні права” звучить наступним чином: “Вільне використання твору із зазначенням імені автора”. Відповідно, на запропоновані в законопроекті зміни до цієї статті так само поширюється обмеження авторського права обов'язковим зазначенням імені автора. Наприклад, при використанні зображення творів архітектури чи пам'ятників необхідно обов'язково вказати ім'я його архітектора. Ми вбачаємо в цьому суттєве недопрацювання розробників законопроекту, адже не на кожній будівлі зазначається ім'я архітектора. Можна навіть сказати, що табличка із зазначенням авторів архітектурного проекту на будівлі є рідкісним явищем.

За оцінками європейських юристів, таке визначення, що обмежує спектр використання твору “інформаційною метою”, не відповідає загальносвітовому розумінню інституту свободи панорами, а є, швидше, так званим “добропорядним користуванням” (fair use) у сфері інформаційного висвітлення подій [6]. Проте К. Братківський виступає проти використання творів, створених в рамках інституту

свободи панорами, з комерційною метою, можливість якої прямо слідує з тексту законопроекту. Він наголошує на доцільності зазначення виключно інформаційної мети, оскільки використання зображень в комерційних цілях порушить законні інтереси авторів. “Ну, насправді, якщо прийняти такий закон, який пропонує Громадська організація “Вікімедіа Україна”, то виходить, що можна сфотографувати на вулиці цікавий монумент, відшукати імена його авторів, зазначити їх, а далі використовувати зображення в комерційних цілях, наприклад, в рекламі, на друкованій та сувенірній продукції, в логотипах компаній тощо. Це явно порушує інтереси авторів. Одна справа використовувати зображення будинків та пам’ятників в інформаційних цілях, а зовсім інше суто в комерційних” [9].

Підсумовуючи свої зауваження, науковець замість запропонованих “Вікімедіа Україна” змін до Закону України “Про авторське право та суміжні права”, пропонує власні, що полягають в доповненні цього закону окремою статтею наступного змісту:

“Стаття 21-1. Вільне використання твору з інформаційною метою

Без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право) та без виплати винагороди допускається відтворення засобами малювання, фотографії або кінематографії, публічне сповіщення або публічний показ творів образотворчого, ужиткового мистецтва, архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва, які розташовані на відкритій місцевості, а також на зовнішніх поверхнях будинків, споруд тощо, і доступні для огляду публіки, за умови, що відтворене зображення буде використовуватися з інформаційною метою і не буде окремо використовуватися в комерційних цілях” [9]. Під “інформаційною метою” слід розуміти поширення інформації будь-якого виду (новинна, освітня, наукова, довідкова тощо) [9].

Нам близька позиція К. Братківського, зокрема щодо доповнення Закону України “Про авторське право і суміжні права” окремою статтею, яка не передбачає обов’язкового зазначення імені автора при вільному використанні та відтворенні об’єктів в контексті свободи панорами. Проте ми вважаємо за необхідне наголосити на тому, що запровадження свободи панорами з комерційним використанням (як при виробництві поштових листівок) може позитивно вплинути на рівень туризму в Україні.

Улітіна О. в ході дослідження щодо особливих питань авторського права на фотографічні твори доцільними вважає наступні зміни до Закону України “Про авторське право і суміжні права”:

“Стаття 21-1. Вільне використання твору з інформаційною метою

Без згоди автора чи іншої особи, яка має авторське право, та без виплати винагороди допускається відтворення та вільне використання з інформаційною, освітньою та туристичною метою, зображень чи відеограм скульптур та об’єктів, в яких втілено твори архітектури, що постійно розташовані у громадських місцях відкритих для вільного відвідування [10, с. 112].

У змінах, запропонованих О. Улітіною, ми маємо схвально відзначити передбачену можливість відтворення та вільного використання творів для туристичної діяльності. Проте, на нашу думку, в контексті свободи панорами доцільно оперувати поняттями “інформаційна мета” та “комерційна мета”. Згадані освітня, наукова, туристична та інші мають розглядатися як складові двох вищезазначених. Тобто, слід законодавчо окреслити та деталізувати зміст понять “інформаційна мета” та

“комерційна мета”, а також вказати сфери (освіта, наука, туризм і т. ін.), які охоплюються кожною метою. Зокрема, туристична мета має розглядатися складовою комерційної, адже, на нашу думку, при законодавчо закріпленій свободі панорами авторської винагороди та зазначення імені автора однаково не потребуватиме як діяльність, пов’язана з виробництвом поштових листівок, так і діяльність, пов’язана зі зйомками художнього кіно про архітектурні пам’ятки України.

Отже, навколо питання щодо запровадження свободи панорами в Україні точиться безліч дискусій. Існує чимало думок серед науковців та громадських діячів щодо необхідності законодавчого закріплення даного інституту, так само як і пропозицій щодо змін законодавства про авторське право. На нашу думку, безумовно вірними в контексті свободи панорами в Україні є наступні положення:

– свобода панорами є необхідним положенням в законах про авторське право європейських держав;

– законодавство України потребує закріплення свободи панорами як права фотографувати, знімати на відео, замальовувати та іншим способом фіксувати зовнішній вигляд об’єктів, захищених авторським правом, які знаходяться у відкритих для вільного доступу місцях або є видними з таких місць;

– питання запровадження свободи панорами потребує всебічного обговорення серед компетентних та зацікавлених кіл (наприклад, Національна спілка архітекторів України, Національна спілка художників України) та врахування їхньої думки при подальших законодавчих ініціативах;

– проект Закону України “Про внесення доповнень до Закону України “Про авторське право і суміжні права” (щодо свободи панорами) від 29 грудня 2014 року, безумовно, є кроком вперед у контексті приведення національного законодавства у відповідність до законодавства ЄС;

– законопроект містить суттєві недоліки і потребує доопрацювання, а також розгляду та обговорення у Верховній Раді України;

– при законодавчому закріпленні свободи панорами слід чітко та однозначно визначити зміст та обсяг понять “інформаційна мета” та “комерційна мета”, а також за необхідності зазначити конкретні винятки щодо останньої;

– комерційне використання зображень в контексті свободи панорами може позитивно вплинути на рівень розвитку України як туристичної країни.

Використані джерела:

1. Про внесення доповнень до Закону України “Про авторське право і суміжні права” (щодо свободи панорами). – Пояснювальна записка до проекту Закону України від 29 грудня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53262.
2. Андрощук Г. Свобода панорамної зйомки: проблеми регулювання [Електронний ресурс] / Г. Андрощук // Інтелектуальна власність. – 2016. - № 2. – С. 17-27. – Режим доступу : <https://wikiukraine.wordpress.com/2016/03/14/freedom-of-panorama/>.
3. Urheberrechtsgesetz (Ger.), Article 59 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gesetze-im-internet.de/urhg/index.html>.
4. Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society, OJ L 167/16, 22.6.2001; Article 5 § 3(h) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:167:0010:0019:EN:PDF>.

5. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-XII: станом на 25 грудня 2015 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
6. Андрусенко О. Свобода панорами як важливий інститут авторського права (іноземний досвід правового регулювання) / О. Андрусенко // Юридичний радник. – Х. : Страйд, 2009. – № 1(27). – С. 8.
7. Українські вікіпедисти починають кампанію за ухвалення законопроекту про свободу панорами [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://wikimediaukraine.wordpress.com/2015/01/21/campaign-freepanorama-bill-start/>.
8. Про внесення доповнень до Закону України “Про авторське право та суміжні права” (щодо свободи панорами). – Проект Закону України від 29 грудня 2014 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53262.
9. Братківський К. Щодо законопроекту про свободу панорами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://klim-ua.blogspot.com/2015/03/freedom-of-panorama.html>.
10. Улітіна О. Деякі питання авторського права на фотографічні твори: свобода панорами / О. Улітіна // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. – 2015. – Вип. 34. – Том 1. – С. 110-113.

Макарова Е. В., Негієвич Е. А. Свобода панорами в Україні.

Стаття посвячена освещению свободы панорами в авторском праве и особенностям внедрения и регулирования данного института в законодательстве Украины.

Ключевые слова: свобода панорами, авторское право.

Makarova E., Negievich E. The freedom of panorama in Ukraine.

The article is devoted to the coverage of the freedom of panorama in the copyright and to features of establishment and regulation of this institution in the legislation of Ukraine.

Keywords: the freedom of panorama, the copyright.

УДК 336.225.623 (477:4):348.423:261.7

Шитий С. І.

**кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова**

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ І ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті вивчаються питання правового статусу церкви в Україні. Здійснюється аналіз різних моделей відносин церкви і держави, а також порівняння української системи державно-церковних відносин і систем державно-церковних відносин держав-членів Європейського Союзу. Досліджується проблема звільнення від оподаткування релігійних організацій у контексті діючої моделі державно-церковних відносин в Україні.

Ключові слова: право, держава, законодавство, церква, релігійні організації, оподаткування, Європейський Союз.

Україна, як молода незалежна держава зіштовхується із значним масивом проблем у галузі законодавчого регулювання різних галузей суспільних відносин. Однією з найбільш специфічних галузей є галузь відносин церкви і держави. Особливо гострим і дискусійним постає питання врегулювання правових відносин, що